פרק א / ברוריה בן-דוד (וייס)

בתקופת השופטים הורגש חסרונו של מנהיג שיאחד את העם כולו וישליט חוק ומשפט בישראל.
פרק א' פותח בתולדות המנהיג הבא של ישראל, שמואל. בפסוק "ויהי איש אחד מן הרמתים צופים מהר אפרים ושמו אלקנה". איש אחד הכוונה איש מיוחד, האיש המיוחד הזה היה אלקנה אביו של שמואל. רבותינו אמרו שהיה נביא והוא איש האלוקים שבא לעלי להוכיח אותו על חטאי בניו (ב , כז).

"איש אחד"- איש מיוחד, כמו "אחד ההרים" (בר' כב, ב) שמשמעו המיוחד שבהרים (הכוונה להר המוריה).

מושגים בפרקנו :
רמה : עירו של שמואל הנביא (רמתים צופים), אולי גם מקום מושבה של דבורה הנביאה (שופ' ד, ה). על שמואל נאמר : "ותשבתו הרמתה, כי שם ביתו" (שמ"א ז , יז).

שילה : בשילה שיכנו בימי יהושע את אוהל מועד שנבנה בסיני (יהו' יח א), בימי השופטים הפך המשכן מאוהל שלפתחו מסך, לבית אבנים שלפתחו דלתות ומזוזות. לפי מ' זבחים יד, ו ובשינוי סגנון קל בזבחים קיב ע"ב לא הייתה שם תקרה, "אלא בית אבנים מלמטן ויריעות מלמעלן" לפיכך קרוי משכן שילה "בית ה' " (ג טו), והוא התקיים שלוש מאות שישים ותשע שנים עד לחורבנו בידי הפלשתים (זבחים יג ו).

אוהל מועד – מקום שבו נועד ה' עם בחיריו ומדבר עמהם (גלוי שכינה ונבואה). ממנו יוצאת תורה ודבר ה' לכל באי עולם.

במשכן דלק נר תמיד – נר אלוקים (ג ג), ובו היו מקריבים קרבנות ומקטירים את חלביהם על המזבח (ב טז) וגם מקטירים קטורת (ב כח), כלומר: מקריבים את כל קרבנות הציבור, תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם.
משכן שילה שימש גם בית תפילה ונשמעו בו גם תפילות היחיד.
מסתבר שבשלהי ימיו המונים מישראל ובהם נשים רבות צבאו על פתחו של משכן שילה.
"ואת הנשים הצבאות פתח אהל מועד" (ב , כב).

מדוע מציין הכתוב שמשפחת אלקנה קיימה את מצוות עליה לרגל לשילה בקביעות?
סיפור חנה מתרקם כולו על רקע עליית אלקנה ונשותיו לזבח הימים בשילה. הוא המקום שבו עתיד היה שמואל לשרת את ה'. לידתו קשורה בזבח הימים בשילה ובברכתו של עלי הכוהן. לאחר היגמלו "הושאל" שמואל לה' והובא לשילה להיות שם עד עולם.

מדוע הייתה חנה מרת נפש?
כי הייתה עקרה.

כיצד נקראות שתי נשים הנשואות לאיש אחד?
צרות, לפי שהן אויבות זו לזו.

מה הגדיל את צערה של חנה?
פנינה אשתו השנייה של אלקנה נהגה להקניטה ולעורר בה כעס. "וכעסתה צרתה גם כעס בעבור הרעמה כי סגר ה' בעד רחמה" (פס' ו). בעבור הרעמה – כדי להרגיזה. "רעמו פנים" (יחזקאל כז , לב) הכוונה מלאו זעם וכעס.

כיצד השתדל אלקנה לפייס את חנה?
בחלוקת בשר הזבח לפנינה ולכל בניה ובנותיה נתן לחנה מנה אחת אפים (מנה כפולה), ויש המפרשים בסבר פנים יפות להשיב אפה וכעסה.
בכל פעם שעלו לשילה לבית ה' גילה אלקנה לחנה אותות חיבה וניסה לפייסה. "הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים", לכן אל לך להתעצב, אבל פנינה המשיכה להכעיסה והגבירה את כאבה הצורב בשל היותה עקרה.

דברי הניחומים של אלקנה לא הרגיעו את חנה, ומזכירים לנו את רחל שבמר לבה אמרה ליעקב : "הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי" (בר' ל , א). בדומה לסיפור על רחל מודגש גם אצל חנה הניגוד בין העקרה לבין צרתה המבורכת בבנים, גם חנה בדומה לרחל היא האהובה יותר על בעלה, ובדומה לרחל גם חנה לא ראתה באהבת בעלה פיצוי לעקרותה.
מוטיב האישה האהובה העקרה חוזר על עצמו בסיפור האבות : שרה, רחל ואף רבקה, ובן העקרה שאינו בכור לאביו נועד לגדולה : יצחק, יעקב ויוסף.

חנה הלכה לשפוך את מר נפשה בפני ה', מתוך מצוקתה ומרירות נפשה ביקשה בתפילתה הרוויה בדמעות ילד מאת ה'.

איזה נדר נדרה חנה?
היא תקדיש את בנה לנזירות ולעבודת ה'. הוא יהיה שאול לה' כל ימי חייו. "אם יתן לי ה' זרע אנשים ונתתיו לה' כל ימי חייו ומורה לא יעלה על ראשו" (פס' יא).

השוו בין סיפור הולדת שמשון להולדת שמואל?
שניהם נולדו לאם עקרה.
אצל שניהם קיים יעוד הנזירות. אצל שמשון הנזירות היא מצוות המלאך (שופ' יג , ד).
שמשון היה נזיר מבטן ומלידה. שמואל הוקדש ע"י אמו לנזירות. האם נודרת ומורה לא יעלה על ראשו (שמ"א א יא), בדומה לנאמר על שמשון (שופ' יג , ה).
שמשון יושיע את ישראל ושמואל יהיה שאול לה' כל ימי חייו. שמשון מושיע את ישראל בכוח זרועו, ושמואל בגודל רוחו.

מה הקרבן בנדרה של חנה, הלא כל הלווים היו עובדים את ה'?
הלווים שרתו בבית ה' רק מגיל עשרים וחמש, ואילו חנה נדרה לתת את בנה לבית ה' כל ימי חייו, במקום ליהנות מגידול הבן להשתעשע עמו היא תמסור אותו מילדותו. אכן פרידה מבן בהיותו תינוק הייתה קרבן גדול מאוד מצד האם.

כאשר חנה מפליגה בדברי תפילה ותחנונים, עלי הכוהן הגדול חשב שהיא שיכורה. מדוע?
מפני "שרק שפתיה נעות וקולה לא ישמע". חנה התפללה בלחש.

חז"ל אומרים בברכות ל"א ע"א שממנה למדו דיני תפילה, מכאן למתפלל שיחתך בשפתיו, ומכאן שאסור להגביה קולו בתפילתו.

כיצד גער בה עלי?
עלי חשב אותה לשיכורה והוא הוכיח אותה בדברים רכים. "עד מתי תשתכרין הסירי את יינך מעליך" (פס' יד). בוודאי הצטער עלי כשגילה את טעותו ונוכח לדעת שהעליב אישה אומללה.

כיצד נתגלתה לו האמת?
מתשובת חנה הוא שמע כי אישה קשת רוח היא השופכת את נפשה לפני ה'. "לא אדני אשה קשת רוח אנכי ויין ושכר לא שתיתי ואשפך את נפשי לפני ה'. אל תתן את אמתך לפני בת בליעל כי מרב שיחי וכעסי דברתי הנה" (פס' טו ,טז). מרוב רוגז וצער הארכתי בתפילתי.
ואשפוך את נפשי לפני ה' – לשון ציורית לתפילה.

אילו פסוקים מעידים על צערה הרב של חנה?
"ותבכה ולא תאכל" (פס' ז).
"למה ירע לבבך?" (פס' ח).
"והיא מרת נפש ותתפלל על ה' ובכה תבכה" (פס' י).
"אשה קשת רוח אנכי" (פס' טו).
"כי מרב שיחי וכעסי דברתי" (פס' טז).

כיצד פייס אותה עלי?
"לכי לשלום ואלקי ישראל יתן את שלתך אשר שאלת מעמו" (פס' יז), משעמד על טעותו בירך עלי את חנה בברכה להגשמת תפילתה, על מנת לפייסה על גערתו. ובמדרש אמרו : "לכי לשלום ואלקי ישראל יתן את שלתך" אלה דברי נבואה. כלומר: בשרה (בישר לה) שנתקבלה תפילתה (רש"י).

כיצד מודה לו חנה?
"תמצא שפחתך חן בעיניך" (פס' יח) זהו ביטוי של הבעת תודה. משפט דומה אמרה רות לבעז : "אמצא חן בעיניך אדני כי נחמתני וכי דברת על לב שפחתך" (רות ב , יג).

דברי עלי עודדו את חנה. בטוחה הייתה כי ברכתו תתקיים ושכחה מהר את רוב שיחה וכעסה ופניה העצובים "לא היו לה עוד" (פס' יח).

"ויהי לתקופת הימים ותהר חנה ותלד בן ותקרא את שמו שמואל, כי מה' שאלתיו" (פס' כ). שאול מהאל, ואפשר להסמיך את שמו לייעודו של שמואל לעבודת האל, או שמע האל ונתן לי את שאלתי.

עד היגמל הנער לא עלתה חנה עם אלקנה וכל ביתו לזבוח זבח לה', "כי אמרה לאישה עד יגמל הנער והבאתיו את פני ה' וישב שם עד עולם" (פס' כב), וישב שם כל חייו. רש"י פירש משך עולמם (פעילותם) של נביאים חמישים שנה שנאמר : "ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבדה" (במד' ח ,כה), ורבותינו דרשו מכאן שימיו של שמואל היו חמישים ושתיים שנה. שנתיים עד היגמלו ועד "עולם" שהוא חמישים שנה, כמשמעות לשון "עולם" בעבד עברי הנרצע (שמ' כא , ו) שהוא עד היובל (ויק' כה, י).

כשנגמל שמואל העלתה אותו חנה לשרת בקודש. היא הביאה עמה קרבן תודה פרים שלשה ואיפה אחת קמח ונבל יין. שמואל היה משבט לוי ולכן יכול היה לשרת בקודש.
לפי ייחוסם בדה"א ו , ז-יד ; ו , יח- כד נמנו אלקנה ושמואל עם בני לוי מענף קורח.
ייתכן שאחד מבני לוי עבר לגור (נסתפח) לאפרים. (כתוב שאלקנה היה מהר אפרים),
כפי שהנער הלוי מבית לחם נסתפח ונשתייך למשפחת יהודה (שופ' יז ז-ט).

מה אמרה חנה לעלי בהציגה לפניו את שמואל?
אני האישה שעמדה לפניך לפני מספר שנים להתפלל לה'. "אל הנער הזה התפללתי, ויתן ה' לי את שאלתי אשר שאלתי מעמו, וגם אנכי השאלתיהו לה' כל הימים אשר היה שאול לה' וישתחו שם לה'" (פס' כז , כח). היא נוקטת בלשון נופל על לשון ה' נתן את שאלתה אשר שאלה והיא השאילתהו לה'.
"וישתחו שם" לפי פירוש רש"י שמואל השתחווה, ובזה הביע הסכמתו להיות שאול לה'.

המסופר על חנה דומה למסופר על הולדת יצחק,יוסף ושמשון. האישה חשוכת הבנים יולדת את בחירו של האל. האיש הקובע את תולדות האומה בדורו. תפקידו כבר נקבע בטרם לידתו, ככתוב ביר' א, ה : "בטרם אצרך בבטן ידעתיך ובטרם תצא מרחם הקדשתיך".
חז"ל כוללים את חנה בין שבע הנביאות שקמו בישראל (מגילה יד ע"א) .

מדרש על שמות אנשים
כי מה' שאלתיו – שמואל
יוסף ה' לי בן אחר – יוסף
כי מן המים משיתיהו – משה
צחוק עשה לי אלוקים, כל השומע יצחק לי – יצחק
כי שרית עם אלוקים ועם אנשים ותוכל – ישראל

קריאת הפרק בחלוקת תפקידים.

ניבים

מימים ימימה (פס' ג).
הוראתו : משנה לשנה, מדי שנה בשנה, באותו מועד.

מנה אחת אפים (פס' ה).
הוראתו : מידה כפולה ומכופלת.

שפך את נפשו (פס' טו).
הוראתו : התפלל, התוודה בכל לבו.

לתקופת הימים (פס' כ).
הוראתו: למחזור הימים, באותו מועד בשנה הבאה.

עבודה בכתב

1) למי מתאים השם ?
א) צחוק עשה לי אלוקים, כל השומע יצחק לי.
ב) כי שרית עם אלוקים ועם אנשים ותוכל.
ג) יוסף ה' לי בן אחר.
ד) כי מן המים משיתיהו.
ה) כי מה' שאלתיו.

2) **כתבו ביטויים :**
א) של פיוס.
ב) של צער.
ג) של תודה.
ד) של נימוס.
ה) של שבועה.

3) **כתבו בלשון הספר :**
א) מנה כפולה.
ב) האישה השנייה הכעיסה אותה מאוד.
ג) כדי להרגיז.
ד) מתבונן בתנועות פיה.
ה) מרוב רוגזי וצערי.
ו) יחדל מהצורך לינוק.